

Пролог

Перша Галактична Імперія проіснувала десятки тисяч років. Під її централізованою владою — іноді тиранічною, іноді доброзичливою, але завжди організованою — перебували всі планети Галактики. Люди забули, що може існувати якась інша форма суспільного ладу.

Усі, крім Гарі Селдона.

Гарі Селдон був останнім великим науковцем Першої Імперії. Саме він забезпечив усебічний розвиток психоісторії як квінтенсенції соціології, як науки про людську поведінку, що оперує математичними формулами.

Поведінка окремої людини непередбачувана, вважав Селдон, але реакції людських груп піддаються статистичній обробці. Що більші групи кількісно, то більшої точності можна досягти. А обсяг людських мас, з якими працював Селдон, дорівнював населенню всієї Галактики, якого в той час налічувалося квінтильйони.

Саме Селдон зауважив, у супереч здоровому глузду та загальній думці, що блискуча Імперія, яка видавалася непорушною, перебуває у стані не виправного занепаду та розпаду. Він передбачив (а якщо правильніше — розв'язав свої рівняння та витлумачив їхні значення), що Галактика, полишена сама на себе, пройде період страждань та анархії, який триватиме тридцять тисяч років, аж поки знову не постане об'єднаний уряд.

Він замислив виправити ситуацію, щоби спрямувати динаміку подій у таке русло, за якого мир та цивілізація будуть відновлені впродовж одного тисячоліття. З цією метою Селдон завбачливо заснував дві колонії науковців, назвавши їх Фундаціями і зумисно розташувавши «на протилежних кінцях Галактики». Одна Фундація діяла абсолютно відкрито, натомість функціонування іншої, Другої, було таємницею за сімома замками.

У книгах «Фундація» і «Фундація та Імперія» йшлося про історію Першої Фундації впродовж перших трьохсот років її існування. Перша Фундація зародилася з маленької спільноти енцикло-

педистів, загубленої на задвірку Галактики. Періодично ця спільнота стикалася з кризами, в яких змінні фактори людських стосунків і тогочасних соціально-економічних течій обмежували її діяльність. Відтак свобода дій Першої Фундації звужувалася до поступу в одному єдино правильному напрямку, і коли вона знаходила цей напрямок, тоді перед нею відкривався новий горизонт розвитку. Все це було заплановано Гарі Селдоном у ті незапам'ятні часи, коли він був іще живий.

Спираючись на високорозвинену науку, Перша Фундація взяла під контроль навколишні варварські планети. Зіткнувшись із отаманами-анархістами, котрі відокремилися від умирущої Імперії, вона розгромила їх. Відтак така сама доля судилася й останньому сильному імператору із його останнім сильним генералом, переможеними вже на руїнах самої Імперії.

Потім Фундація зіткнулася із тим, чого не міг передбачити Гарі Селдон — із нездоланною силою однієї людської істоти, мутанта. Ця істота на ім'я Мул мала вроджену здатність впливати на емоції людей і їхню розумову діяльність. Затяті противники Мула стали його відданими слугами. Війська не могли битися проти нього. Перед його силою Перша Фундація впала, і схеми Селдона були частково зруйновані.

Але залишалася загадкова Друга Фундація, яку шукали всі. Мулу вона була потрібна, щоби завершити підкорення Галактики. Ті, хто був відданий Першій Фундації, шукали її зовсім з іншої причини. Але де ж вона могла бути? Цього ніхто не знав.

Перед вами історія пошуків Другої Фундації!

Частина I. ПОШУКОВА ЕКСПЕДИЦІЯ МУЛА

МУЛ. Після падіння Першої Фундації сформувалися структурні аспекти режиму Мула. Коли Перша Галактична Імперія остаточно розпалася, він був єдиним, хто міг написати нову історію об'єднаного космосу, воістину імперського за своїми масштабами. Попередня торгова імперія Фундації, незважаючи на незриму підтримку психоісторичних пророцтв, була різношерстою і слабо пов'язаною між собою. Вона не витримувала жодного порівняння з жорстко контрольованим Союзом світів під орудою Мула, особливо в епоху так званого Пошуку...

Галактична енциклопедія¹

1. Двоє чоловіків і Мул

Енциклопедія повідомляє про Мула та його Імперію набагато більше, ніж наведено у цій цитаті, але майже вся ця інформація не має безпосереднього стосунку до нашої теми і є занадто сухою, щоб ми могли нею скористатися у своїх цілях. Стаття головно стосується економічних умов, що призвели до появи Першого Громадянина Союзу — таким був офіційний титул Мула — і подальших економічних наслідків його вивищення.

¹ Усі цитати з «Галактичної Енциклопедії» взяті з її 116-го видання, опублікованого 1020 р. е. ф. «Encyclopedia Galactica Publishing Co», видавництвом «Terminus», із дозволу видавців. (Прим. авт.)

Якщо автор згадуваної статті і був колись дещо здивований тією колосальною швидкістю, з якою Мул піднявся з нуля до владаря величезного обширу, він це приховує. Якщо ж його здивувало також раптове припинення Мулом експансії на користь консолідації завойованої території, що тривала п'ять років, то він теж приховує цей факт.

Тому ми відмовимося від Енциклопедії і продовжимо йти своїм шляхом із власним трактуванням історії так званого Великого Безцарів'я — між Першою та Другою Галактичними Імперіями — наприкінці цього п'ятирічного періоду консолідації.

Із політичного погляду, в Союзі панує спокій. З економічного — заможність. Небагато знайшлося б охочих обміняти мир під міцною владою Мула на хаос, який передував його правлінню. У світах, що за п'ять років до того запізнали Фундацію, міг витати ностальгійний жаль, але не більше від того. Лідери Фундації були або мертві, а отже, ні до чого не придатні, або навернені, а отже, корисні для Мула.

І найкориснішим із-поміж навернених був Ген Прітчер, який на той час мав чин генерал-лейтенанта.

За часів Фундації Ген Прітчер був членом підпільної Демократичної опозиції, а заодно і її капітаном. Коли Фундація здалася Мулові без бою, Прітчер боровся з Мулом. Боровся, доки не був навернений.

Це навернення не слід вважати звичайним, здійсненим під тиском вищих обставин і раціональних міркувань. Ген Прітчер достатньо добре це розумів. Він був змінений, тому що Мул був мутантом із такими талантами, які дозволяли йому впливати на психіку звичайних людей, щоби згодом використовувати її для своїх потреб. Однак це цілком влаштовувало Прітчера. На його думку, так і мало бути. Повне задоволення наверненням було одним з основних його симптомів, утім, Гена Прітчера це вже навіть не цікавило.

І тепер, повертаючись зі своєї п'ятої важливої експедиції у безкрайні обшири Галактики за межами Союзу, ветеран-астронавт і розвідник відчував, як від самої лише думки, що зараз він побачить Першого Громадянина, його охоплює наївна

радість. Його суворе обличчя, немовби витесане з одного шматка темного дерева, не виказувало жодних емоцій. Але Мул і не потребував цього, позаяк міг бачити емоції всередині людини, навіть найслабші — так само, як звичайна людина бачить рух брови співрозмовника.

Прітчер залишив свій аеромобіль у старому намісницькому ангарі і зайшов на територію палацу пішки — як це було заведено. Він пройшов одну милю по німотному і порожньому шосе, що стрілою мчало вперед. Прітчер знав, що на всій території палацу, яка займала не одну квадратну милю, не було жодного охоронця, жодного солдата, жодної озброєної людини.

Мул не потребував захисту.

Він сам для себе був найкращим, усемогутнім захисником.

У вухах Прітчера лише тихо відлунювали його ж кроки, коли нараз перед його зором постали блискучі, неймовірно легкі та міцні палацові стіни, які жахливо здіймалися вгору зухвалими, гіперболічними, майже патетичними арками, що було характерно для архітектури пізньої Імперії.

У цьому палаці жив один-єдиний чоловік, від нелюдських розумових властивостей якого залежали нова аристократія і вся структура Союзу.

При наближенні генерала величезні гладкі двері широко відчинилися, і він зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблискупіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Бейл Ченніс був молодим і не наверненим. Простіше кажучи, його емоційна структура ще не була відкоригована Мулом. Вона залишилася точнісінько такою, як її сформували спадковість та подальші впливи оточення. І його це теж задовольняло.

У свої неповні тридцять Бейл Ченніс здобув надзвичайну популярність у столиці. Він був уродливий і кмітливий, а відтак мав успіх у суспільстві. Він був розумний і стриманий, а відтак мав успіх у Мула. І всі згадані успіхи його цілком задовольняли.

А тепер Мул уперше викликав його на особисту аудієнцію.

Ноги несли Бейла Ченніса довгим, блискучим шосе, що вело до палацових шпилів із губчастого алюмінію, які колись були резиденцією намісника Калгана, який владарював від імені старих імператорів, потім — резиденцією незалежних князів Калгана, які панували від свого імені; а зараз — резиденцією Першого Громадянина Союзу, який правив власною імперією.

Ченніс тихо наспівував собі під ніс. Він знав, чому його викликали. Авжеж через Другу Фундацію! Через цю всеосяжну примару, сама лише думка про яку відштовхнула Мула від його політики безмежного розширення до статичної обачності. Офіційно цю політику називали «консолідацією».

Тепер розповзлися чутки — чутки ніколи не зупиниш — мовляв, Мул ось-ось знову почне наступ. Мул виявив, де розташована Друга Фундація, і завдасть удару. Мул домовився з Другою Фундацією і розділив Галактику. Мул вирішив, що Другої Фундації не існує, і тепер захопить усю Галактику.

Безглуздо перелічувати всі ці суди-пересуди, що множилися у приймальнях. Вони поширювалися вже не вперше, але нині, здавалося, мали під собою більше підґрунтя, тож чи не тому всі вільні та нестримні душі, які розквітли в умовах війни, військових авантур і політичного хаосу і зів'яли у часи стабільності та застійного миру, тепер тішилися як могли.

Бейл Ченніс був одним із таких людей. Він не боявся таємничої Другої Фундації. Ба більше, він не боявся й Мула — і хизувався цим. Можливо, дехто з тих, хто несхвально ставився до такого молодого скоробагачка, похмуро чекав на момент розплати із цим веселим ловеласом, який відверто насміхався із зовнішності Мула та його схимницького життя. Ніхто не зважився приєднатися до Бейла, і лише одиниці сміялися разом із ним. Проте коли з ним нічого не трапилося, то його репутація лише зміцнилася.

Ченніс мугикав якусь мелодійку, підбираючи до неї першіліпші слова. Вийшла така собі нісенітниця із повторюваним приспівом: «Друга Фундація призведе до руйнації».

Він був у палаці.

Величезні гладкі двері широко відчинилися при наближенні, і Бейл Ченніс зайшов усередину. Ступив на широкий рухомий пандус і, піднявшись ним угору, зайшов у безшумний ліфт, щоби через якусь мить опинитися перед маленькими непримітними

дверима. Це був вхід до особистого помешкання Мула, що розташовувалося в одному з найблискупіших палацових шпилів.

Двері відчинилися...

Чоловік, у якого не було іншого імені, окрім як Мул, й іншого титулу, окрім як Перший Громадянин, дивився крізь односторонньо прозору стіну на світле та величне місто, що пишалося на обрії.

Із наближенням сутінок на небі почали з'являтися зірки, багато зірок, і всі вони були йому вірними.

Ця думка викликала в нього гірку усмішку. Вірність особі, яку мало хто бачив.

Він, Мул, був не тією людиною, на яку можна було би глянути без насміху. Його тіло, що важило майже сто двадцять фунтів, розтягнулося у довжину на п'ять футів і вісім дюймів. Його костисті, схожі на пруди кінцівки огидно і недоладно стирчали з худючого тулуба, а вузьке обличчя губилося за м'язистим носом, що відстовбурчувався дюймів на три.

У загальну картину того фарсу, яким був Мул, не вписувалися лише очі. В їхньому лагідному погляді — дивному як для найвеличнішого завойовника Галактики — проглядався невсипущий смуток.

У цьому місті можна було знайти будь-які розваги, що їх тільки може надати столиця розкішного світу. Він міг би заснувати свою столицю на Фундації, найсильнішому з-поміж переможених ним ворогів, проте вона розташовувалася далеко — аж на самому краєчку Галактики. Калган, що перебував ближче до центру і віддавна зажив слави місця розваг аристократії, підходив йому краще — зі стратегічного погляду.

Але до традиційних столичних веселощів, підсилених нечуванним розквітом, йому було байдуже.

Мула боялися, йому корилися і, можливо, навіть поважали — з пристойної відстані. Але хто міг дивитися на нього без зневаги? Тільки ті, кого він навернув. Однак чого варта була їхня штучна вірність? Їй бракувало щирості. Він міг би запровадити титули, створити якісь складні ритуали поклоніння, але це також нічого не змінило б. Краще — або, принаймні, не гірше — просто бути Першим Громадянином і ховатися.

У його душі раптом спалахнув протест — сильний і жорстокий. Жодна частина Галактики не повинна чинити йому перешкод.

П'ять років він чаївся тут, на Калгані, через вічну, туманну загрозу, що линула до нього з глибин космосу — невидиму, нечувану і невідому Другу Фундацію. Йому було тридцять два. Він ще не старий, але вже відчувається таким. Його тіло, попри всі розумові здібності мутанта, — фізично хирляве.

Усі зірки! Усі до одної, які він бачить — і кожна, яку він не може бачити... всі вони мусять належати йому!

Він помститься всім. Людству, до якого не належав. Галактиці, якій не пасував.

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка ввійшла в палац, і водночас його мутантні здібності ніби посилилися у цих просякнутих самотністю сутінках — він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Прітчер.

Капітан Прітчер із колишньої Фундації. Капітан Прітчер, якого ігнорували й уникали бюрократи з цього занепадницького уряду. Капітан Прітчер, дрібну шпигунську діяльність якого він звів на нівець — і підняв його з багна. Капітан Прітчер, якого він спочатку зробив своїм полковником, а потім — і генералом, розширивши сферу його впливу до галактичного масштабу.

Теперішній генерал Прітчер, колись незламний бунтівник, був цілковито лояльний. І все ж він був лояльний не через отримані вигоди, і не з почуття вдячності, і не з поштивості — а лише завдяки штучному наверненню.

Мул чудово знав, що цей міцний і незмінний поверхневий шар відданості та любові, який на свій лад фарбував кожен емоційний порив Гена Прітчера — це той шар, який він сам прищепив п'ять років тому. Десять глибоко під ним причаївся справжній Ген Прітчер — упертий, нетерпимий до влади, пройнятий ідеалізмом — але навіть він сам уже заледве міг його виявити.

За спиною Мула відчинилися двері, і він повернувся. Прозора стіна потемніла, а багрянець надвечірнього сонця поступився місцем яскравому атомному освітленню.

Ген Прітчер зайняв призначене йому місце. На приватних аудієнціях у Мула не потрібно було вклонятися, колінкувати чи проявляти інші знаки пошани. Мул був просто Першим Громадянином. До нього зверталися «сер». У його присутності можна було сидіти, а за необхідності — навіть повернутися спиною.

Для Гена Прітчера все це свідчило про справжню владність цієї людини. І він цим утішався.

Мул сказав:

— Учора я отримав ваш останній звіт. Зізнаюся, Прітчере, що він мене трохи пригнічує.

Генерал насупив брови.

— Так, я уявляю — але інших висновків, яких я міг би дійти, і бути не могло. Ніякої Другої Фундації просто не існує, сер.

Мул замислився і повільно похитав головою, як він робив це вже багато разів.

— Є докази Еблінга Міса. Від них нікуди не дінешся.

Знову за старе, подумав Прітчер, і сказав навпростець:

— Міс, можливо, і був найкращим психологом Фундації, але в порівнянні з Гарі Селдоном він немовля. Коли він досліджував праці Селдона, то перебував під штучною стимуляцією, яку здійснювали ви за допомогою мозкового контролю. Можливо, ви підштовхнули його занадто далеко. Він міг помилитися. Сер, він мусив помилитися.

Мул зітхнув, і його похмуре обличчя на тонкій шиї хитнулося вперед.

— Якби ж він прожив іще хоч хвилину. Він саме збирався сказати мені, де розташована Друга Фундація. Кажу тобі, він знав. Мені не потрібно було вагатися. І не потрібно було стільки вичікувати. І без того втрачено купу часу. Змарновано цілих п'ять років!

Прітчер не міг осуджувати свого правителя за цей прояв слабкості, позаяк його контрольована психіка забороняла йому подібні дії. Натомість він занепокоєно сказав:

— Але яке може бути альтернативне пояснення, сер? Я п'ять разів вирушав на пошуки. Ви власноруч склали маршрути. Я не оминув жодного астероїда. Це ж діялося триста років тому, ще за часів старої Імперії, коли Гарі Селдон нібито заснував дві Фундації, які мали стати ядром нової Імперії, замінивши стару. Через сто років після Селдона перша Фундація — та, яку ми настільки добре знаємо — була вже відома по всій Периферії. Через сто п'ятдесят років після Селдона — під час останньої битви зі старою Імперією — про неї знали в усій Галактиці. А нині минуло вже триста років — і де ж ота загадкова Друга Фундація? Ні на одному витку Галактики про неї ні чутки не чувати.

— Еблінг Міс казав, що вони тримають своє існування в таємниці. Лише таємність може перетворити їхню слабкість на силу.

— Настільки глибока таємність може означати й те, що їх узагалі не існує.

Мул пильно та недовірливо глянув на нього.

— Ні. Вона *точно* існує. — Він підняв кістлявий палець. — Ми трохи змінимо тактику.

Прітчер насупився.

— Ви плануєте полетіти особисто? Я вам не радив би.

— Ні, звичайно, ні. Тобі доведеться полетіти знову — востаннє. Але разом з іншою людиною.

Запала тиша, відтак Прітчер із напругою в голосі запитав:

— Із ким, сер?

— З одним юнаком, уродженцем Калгана. Його звать Бейл Ченніс.

— Ніколи не чув про нього, сер.

— Я знаю. Але він меткий на розум, честолюбний і *не* навернений.

Важка щелепа Прітчера на мить здригнулася.

— Я не бачу в цьому переваги.

— Але вона існує, Прітчере. Ви винахідливий і досвідчений чоловік. Ви добре мені служите. Але ви навернений. Ваша мотивація — це просто штучна та безпорадна відданість. Коли ви втратили свої істинні мотиви, то ви втратили дещо іще — якийсь важко вловимий стимул, який я, ймовірно, не зможу нічим замінити.

— Я не відчуваю цього, сер, — похмуро відповів Прітчер. — Я добре пам'ятаю себе в ті часи, коли був вашим ворогом. І не відчуваю, що мені чогось бракує.

— Звичайно ж, не відчуваєш. — Рот Мула сіпнувся у посьмішці. — Твоя думка в цьому питанні навряд чи може бути об'єктивною. Таким чином, цей Ченніс — честолюбець за вдачею. Він розуміє, що його кар'єра залежить тільки від мене, і робитиме все, що завгодно, аби посилити мою владу, тому що цей шлях до його слави може бути довгим і далеким. Якщо він полетить з тобою, це спонукатиме його до пошуку — і цей пошук він провадитиме сам, заради себе.

— У такому разі, — вже наполегливіше сказав Прітчер, — чому б вам не зняти з мене контроль, якщо ви вважаєте, що це

мене покращить. До мене тепер навряд чи можна ставитися з недовірою.

— А от цього ніколи не буде, Прітчере. Доки ти перебуваєш на відстані простягнутої руки або пострілу бластера, ти постійно будеш наверненим. Якби я дав тобі зараз волю, то наступної миті був би вже мертвий.

Ніздрі генерала розширилися.

— Мені боляче від того, що ви так вважаєте.

— Я не хочу тебе образити, але зараз ти не в змозі зрозуміти, якими могли би бути твої почуття, якби вони формувалися вільно, згідно з твоєю природною мотивацією. Людський розум не терпить контролю. Через це звичайний гіпнотизер не може загіпнотизувати людину всупереч її волі. Я можу, бо я не гіпнотизер, і, повір мені, Прітчере, те обурення, яке ти не можеш зараз проявити, тому що навіть не здогадаєшся про його наявність, це не те, з чим я хотів би зіткнутися.

Прітчер нахилив голову. Ця марна розмова виснажувала його. Він із зусиллям промовив:

— Але як ви можете довіряти цій людині? Я маю на увазі, повністю — так, як мені, наверненому?

— Ну, цілковито, мабуть, довіряти не можу. Саме тому ти повинен летіти з ним. Розумієш, Прітчере, — Мул занурився у своє крісло з м'якою спинкою, в якому він нагадував недоладну живу зубочистку, — якщо він наткнеться на Другу Фундацію і станеться так, що співпраця з ними здасться йому вигіднішою, ніж зі мною.... Розумієш?

В очах Прітчера промайнуло глибоке задоволення.

— Так буде краще, сер.

— Абсолютно точно. Але пам'ятай — він повинен мати цілковиту свободу дій, наскільки це можливо.

— Звичайно.

— І... ще одне, Прітчере. Цей молодик — гарний, приємний і легко завойовує довіру. Не дозволяй йому тебе обдурити. У нього небезпечний і безпринципний характер. Не ставай у нього на шляху, доки як слід не підготуєшся до такої зустрічі. Це все.

Мул знову залишився на самоті. Він дозволив світлу вимкнутися, і стіна перед ним знову стала прозорою. Небо вже багряніло, і місто здавалося світлою плямою на обрії.

Навіщо йому це все? Якщо він справді стане господарем усіх тих світів — що далі? Хіба тоді такі люди, як Прітчер, перестануть бути відвертими та чудовими, сильними і впевненими у собі? Хіба Бейл Ченніс втратить свою привабливу зовнішність? Хіба він сам стане іншим, ніж є зараз?

Він проклинав свої сумніви. За чим він женеться?

Над головою холодним світлом замерехтів сигнальний вогник. Мул стежив за пересуванням людини, яка ввійшла до палацу, і водночас його мутантні здібності ніби посилилися у цих просякнутих самотністю сутінках — він відчув потік чужих емоцій, що торкалися його мозку.

Він завиграшки впізнав гостя. Це був Ченніс. У ньому Мул бачив не сірість, а лише примітивну стихію сильного розуму, якого ще нічого не торкнулося, крім розмаїтих думок про недосконалість Всесвіту. Цей розум бився у припливах і хвилях. На поверхні — тонка, упокоєна обережність із поодинокими вкрапленнями цинічної розпусти. А під нею перебував могутній потік вигоди та себелюбства з фонтанами чорного гумору, що били то тут, то там, а ще глибше — бездонне озерце честолюбства, яке живило всі ці емоції.

Мул відчував, що може легко дотягнутись і загатити цей потік, вирвати це озерце з улоговини і змінити його течію, висушити одне річище і прокласти друге. Але що з того? Якби він нагнув кучеряву голову Ченніса у глибокому обожнюванні, хіба це змінило б його власну гротескність, яка змушувала його цуратися дня і любити ніч, яка зробила його самотником усередині імперії, що беззастережно належала йому одному?

За його спиною відчинилися двері, і Мул повернувся. Прозора стіна потемніла, а темрява поступилася місцем яскравому атомному світлу.

Бейл Ченніс швидко присів і мовив:

— Така честь для мене не є зовсім несподіваною, сер.

Мул відразу ж потер свій хобот чотирма пальцями і трохи роздратовано відповів:

— Чому, юначе?

— Припустімо, що це інтуїція. Якщо не зізнаватися, що я прислухаюся до пліток.